

11. A kábítószer használókkal szembeni előítéletek alakulása és háttértényezői, strukturális kapcsolata a kisebbségi és etnikai csoportokkal szembeni előítéletekkel

Csizmár Kata és Csukonyi Csilla

Először is tisztáznunk kell, hogy miért szükséges egyáltalán vizsgálni a kábítószeresekkel szemben kialakult attitűdöket és előítéleteket. Ezek az előítéletek nagyban különböznek a faji előítéletektől abban, hogy míg ezek esetében az előítéletet kiváltó tulajdonság (az etnikai hovatartozás) veleszületett tulajdonsága az egyénnek, addig a kábítószer-fogyasztó a viselkedésével (a kábítószer fogyasztásával) váltja ki az előítéleteket. Azonban a kábítószeresekkel szembeni attitűd mégiscsak hasonlóan alakul, fennmarad és ellenáll a változtatásnak, mint bármely más csoporttal szembeni előítéleteknél. Továbbá fontos, hogy elkülönítsük a kábítószeresével és a kábítószerrel szembeni negatív attitűdöt. Hiszen miközben arra törekszünk, hogy a fiatalokban negatív attitűdöt alakítsunk ki a kábítószerrel droggal szemben (vagyis a kábítószeresével szemben) figyelniük kell arra, hogy ez ne járjon együtt a kábítószeresekkel szembeni elutasító attitűddel. Ez azért fontos, mert a negatív attitűd elzárkózáshoz vezet, vagyis ha a droggal együtt a drogos elítélését is ösztönöznénk, akkor arra tanítanánk a fiatalokat, hogy zárkózzanak el, és ne segítsenek bajba jutott társaikon. Ez pedig nem lehet célunk. Előző vizsgálatok ugyanis azt találták, hogy a kábítószer-használattal, a droggal szembeni negatív attitűd kialakításában éppen hogy a kortárs csoportnak van erős szerepe (Csukonyi és Münnich, 2003b). Vagyis míg a droggal szembeni elutasító attitűd társadalmilag hasznosnak lehetne nevezhető, addig a kábítószer-fogyasztók és függők elítélése a probléma iránti közönyt eredményezné. Ha pedig nem hasznos a drogosokkal szembeni előítélet, akkor ennek csökkentéséhez szükségünk lehet a velük szembeni előítélet vizsgálatára és megismerésére.

Az előítélet

Az előítéletet sokféleképpen definiálhatjuk, Allport (1954) a témáról írt könyvében hosszan értekezik a szó meghatározásának problémájáról. A szó a latin *praejudiciumból* származik, eredeti jelentése: olyan eset, amelyben megelőző tapasztalatok alapján alkottak ítéletet. Legegyszerűbb definíciója: rossz feltételezés másokról, elegendő bizonyíték nélkül. Ezzel a definícióval az a gond, hogy figyelmen kívül hagyja a pozitív előítéleteket.

A kifejezésnek sok definíciójában az a közös, hogy megtalálhatók benne azon összetevők, melyek szerint az előítéletnek érzelmi színezete van és megalapozatlan ítéleteken alapul. Az előítélet tulajdonképpen egy attitűd, vagyis mely egy prediszpozíciós állapotot hoz létre azon tárgyakra nézve, melyre az attitűd vonatkozik (Allport, 1935, Fishbein, 1967).

Az attitűd kapcsolatban van a vélekedésekkel és a viselkedésekkel

Az attitűd kutatók egyik legfőbb törekvése, hogy összefüggést találjanak az attitűdök és a viselkedés közt. A vizsgálatok ellentmondóak e tekintetben, manapság már nem az a kérdés, hogy van-e összefüggés az attitűd és a viselkedés között, hanem az, hogy milyen fajta ez az összefüggés. Amennyiben a kapcsolat világossá válik az attitűd és a viselkedés között, akkor a személy attitűdjének tudatában meg tudjuk jósolni a viselkedését. Ez azért lényeges, mert az attitűdöt sokkal könnyebb megmérni laboratóriumi körülmények közt, mint a viselkedést, azonban a társas életben sokkal inkább befolyásolja a társadalmi és interperszonális

folyamatokat, hogy az egyének hogyan viselkednek. Az előítélet esetében az annak megfelelő viselkedés a diszkrimináció. A vélekedések szintén kapcsolatban vannak az attitűddel. Az előítéletes attitűdhöz kapcsolódó gondolatok, vélekedések a sztereotípiák alkotórészei.

A kisebbségekre vonatkozó sztereotípiáknál az is torzítja a képet, hogy a kisebbségi csoporttagság feltűnőbb. Például amikor a hírekben bűnözésről beszélnek, csak akkor teszik hozzá, hogy milyen etnikumú vagy milyen szexuális beállítottságú az illető, ha az a többségtől eltér.

Az előítéletes attitűd néhány elmélet szerint a személyiség jellemzője

Adorno és munkatársai (1950) vizsgálatában feltárta, hogy bizonyos személyiségjellemzők hajlamosítanak az előítéletességre. Azoknak a személyeknek, akiknek előítéletes volt az attitűdjük magas pontszámot értek el az úgynevezett F-skálán, amit Adorno és munkatársai e célra dolgoztak ki. Ezt a személyt autoriter személyiségnek nevezték el. Jellemzői: gondolkodása merev, értékrendje konvencionális gyanakvó, erős tiszteletet táplál minden tekintéllyel szemben. Az ilyen személyiség családjában általában rideg, merev szigorú nevelés volt jellemző. Az autoritáriánus emberek gyermekkorukban erősen függenek a szüleiktől félnek tőlük, de közben ellenséges indulataik vannak velük szemben.

Nézzük most meg mindezeket konkrétan a kábítószer fogyasztókkal szembeni előítéletek, a feljük irányuló attitűdök tekintetében. A kábítószer fogyasztóval szembeni attitűd vélekedés összetevője az a sztereotípiá, ami arra vonatkozik, hogy milyenek azok az emberek, akik kábítószerrel próbálnak, fogyasztanak, illetve esetlegesen attól függővé válnak. Valószínű, hogy a többségnek más-más a sztereotípiája a kipróbálóról, a fogyasztóról illetve függőről, azonban lehetséges, hogy egyeseknél ez a háromféle viselkedés összemosódik, és nem tesznek különbséget közöttük, hogy valaki kipróbálja a drogot, vagy már kábítószerfüggővé válik. Továbbá abban is különbözhetnek, hogy hol van egyénekenként a határvonal a kábítószer-fogyasztó és a használó, vagy a kábítószer-használó és a függő között. A kábítószeresekre vonatkozó sztereotípiá tartalmazhatja ezentúl azokat a vélekedéseket is, hogy milyen személyiségvonásokkal rendelkezik a kábítószeres, vagyis hogyan viselkedik, hogy milyen korosztályra vagy társadalmi rétegre jellemző a kábítószeresedés.

Természetesen a kábítószeres sztereotípiáját is elsajátíthatjuk tanulás útján, például amikor valaki először hall a drogról, egyben egy kész sztereotipikus leírást kap arról, hogy milyen, aki kábítószeres. Az ezzel kapcsolatos vélekedéseinkre is nagy hatással vannak azoknak a csoportoknak a normái, amikhez tartozunk. Fontos, hogy az adott csoportot mennyire tartjuk fontosnak, amelyik csoportnak nagyobb ránk a befolyása, annak a csoportnak a normája elsőbbséget fog élvezni a többi csoporttal szemben.

Például hiába mondja a családi norma, hogy „A kábítószeresek mind bűnözők!”, ha a fiatalnak fontosabb kortárs csoport normája szerint a kábítószeres sztereotípiá „Jó arc, lehet vele bulizni!” Ilyenkor érzi úgy a szülő, hogy a fiatal „rossz társaságba keveredett”. A személyes tapasztalatok is nagyban befolyásolják a sztereotípiák kialakulását, aki ismer néhány drogfogyasztót, ezeknek a viselkedéséből és személyiségéből fog általánosítani. Az is valószínűsíthető, hogy az előítéletes személyiség nem csak az etnikai előítéletekre, hanem például a kábítószeresekkel szembeni előítéletekre is hajlamos.

A hipotézisek

Az előítéletekre vonatkozóan

1. A társas személyiségjellemzők hatnak a kábítószer-használó, illetve az etnikai és kisebbségi csoportok elfogadására vagy elutasítására.

A csoportokkal szembeni előítélet megjelenik mind a kisebbségi és etnikai csoportokkal szemben, mind a kábítószer használókkal szemben. A két csoporttal szembeni elutasítás azonban jellegét tekintve más kell, hogy legyen. A kisebbségi és etnikai csoportokat olyan dolog miatt utasítják el, amire a csoporttagoknak nincs befolyásuk, - a csoporttagság nem választott, hiszen a csoportba születnek és nincs is lehetőségük arra, hogy ne legyenek csoporttagok. Ezzel szemben a kábítószer-használókat olyan csoporttagság miatt ítélik el, amit maguk választanak a kábítószer használó viselkedésükkel. Ebből az következik, hogy a két fajta előítéletnek más jellegűnek kellene lennie. Ennek alapján a hipotézisek:

2. A kábítószer használókkal, illetve kipróbálókkal szembeni előítélet különbözik az etnikai és kisebbségi csoportokkal szembeni előítélettől a következőkben:

a. Különböző társas személyiségjellemzők hatnak ezen csoportok megítélésében.

b. Eltérő mintázatú az etnikai, illetve kisebbségi és a kábítószer-használókkal szembeni elfogadás a különböző interperszonális kapcsolatokban.

c. A megítélők különböző tulajdonságokat kapcsolnak össze az egyes csoportokkal.

d. Más tulajdonságok tulajdonítása határozza meg, hogy mennyire fogadják el a kábítószerfüggőket, és az etnikai, illetve kisebbségi csoportok tagjait.

Módszerek

A vizsgálati személyek

A kérdőívet kitöltő 105 személy (39 férfi és 66 nő) mindegyike főiskolás vagy egyetemista a Debreceni Egyetemen. Koruk 18 és 28 év közötti, az átlagéletkoruk 20,8 év. A karok szerinti megoszlásuk a következő képen alakul: Bölcsészek 33-an, Természettudományt hallgatók 32-en, Közgazdasági karra járók 13-an, Műszakis hallgatók 27-en vettek részt a vizsgálatban. A vizsgálatban minden évfolyamról vettek részt hallgatók, a legtöbben az első évfolyamból, ők 36-an vannak, a legkevesebben pedig az ötödik évfolyamból, ők 11-en vannak, a másik három évfolyamból körülbelül ugyanannyian vettek részt.

A kérdőív

A kérdőívben öt demográfiai kérdés szerepelt, ezek közül három a speciálisan az egyetemista mintához igazítva, ez a három a kar, a szak és az évfolyam, ezen kívül csak a kor és a nem szerepel kérdésként.

Az 1-36. kérdésig szerepelnek olyan állítások, amelyek a McClelland-féle motivációk illetve amelyek a társas orientáció szintjét mérik: általános teljesítménymotiváció (pl. Szeretek keményen dolgozni.), elkerülő teljesítménymotiváció (pl. A mindennapi életben arra törekszem, hogy ne kövessék el helyrehozhatatlan hibákat.), célra irányuló teljesítménymotiváció (pl. A mindennapi életben törekszem arra, hogy időre elkészítsem a feladataimat.), hatalmi motiváció (pl. Igyekszem irányítani a környezetem dolgait.), és

kötődési motiváció (pl. Nem kedvelem a zárkózott embereket.), – kollektivizmus (pl. Arra törekszem, hogy senkivel ne legyek rosszban.), versengő individualizmus (pl. Soha nem futamodok meg „versenyhelyzet” elől.), hedonista individualizmus (pl. Könnyen találok új társaságot.), egyéni individualizmus (pl. Arra törekszem, hogy különleges egyéniség legyek). A kérdések a „Diák karrier-teszt”-ből származnak, amiben a reliabilitás vizsgálatára a Lisrel 8.3 program felhasználásával a látens struktúra modellt használták (Csukonyi és Münnich, 2002a).

37-41-ig a személy életkörülményeire vonatkoznak a kérdések. A 42. kérdéstől az 50. kérdésig a kábítószer használattal kapcsolatos attitűdöket és normákat igyekeznek a kérdések felderíteni.

Az 51. kérdéstől a 60. kérdésig tartó táblázatban a „Big Five” vagyis az Öt-faktoros személyiség modell dimenzióiban (melyek a neurocitás-emocionális stabilitás, extravertió-introvertió, együttműködés-antiszociális viselkedés, megbízhatóság-megbízhatatlanság és nyitottság-zártság) kellett megítélniük a vizsgálati személyeknek magukat, a barátjukat, a kábítószereszt, a kínai fiatal, a roma fiatal, az arab fiatal és a zsidó fiatal. Sok vizsgálat igazolta már, hogy ez a modell jó leírója a személyiség struktúrájának. A „Big Five” megközelítés előnyét azonban abban látják, hogy több, eddig kialakult személyiség-leíró és vizsgálati modell terminusait részben vagy egészében átfogja, magában egyesíti. Így lehetőséget nyújt arra, hogy megismerjük az utóbbi öt csoportra vonatkozó sztereotípiákat illetve azt, hogy mennyire érzi hasonlónak magát a személy a más csoportbeliekhez. A „Big Five” dimenziókat egy-egy tulajdonság képviselte a kérdőívben.

A 61. és 62. kérdés a kábítószer kipróbáló illetve az azt rendszeresen használó személlyel szembeni attitűdökre kérdez rá. Az állításokban azokat a viszonyokat soroltam fel, amelyek az egyetemisták társas kapcsolataiban jellemzően jelen vannak, vagyis a kérdések speciálisan az egyetemista mintához igazodnak.

A 64.-től a 66. kérdésig a kínai, a zsidó, az arab, illetve az arab fiatalokkal kapcsolatos attitűdökre kérdeztünk rá, az imént említett jellemző társas kapcsolatokban. A kérdőívet a diákok megkapták és önállóan töltötték ki otthon. A kábítószer kipróbálókra és használókra és az etnikai és kisebbségi csoportokra irányuló attitűdöknél egy mérőszámot hoztunk létre, ami megmutatja általánosan azt, hogy mennyire elfogadó vagy elutasító az attitűd az adott csoporttal szemben. Az egyes tételek közti reliabilitás vizsgálat után, mivel az értékek megfelelőek voltak (Kipróbálóra vonatkozó állításoké: Cronbach - $\alpha = 0,9473$. Használókra vonatkozó állításoknál pedig: Cronbach - $\alpha = 0,8901$. A kínaiakra vonatkozó állításoknál Cronbach - $\alpha = 0,8712$, a zsidókra vonatkozó állításoknál Cronbach - $\alpha = 0,9251$, az arabokra vonatkozó állításoknál Cronbach - $\alpha = 0,9135$, a romákra vonatkozó állításoknál Cronbach - $\alpha = 0,9330$). Az állításokból átlagot számítva létre hoztam egy-egy mérőszámot. A továbbiakban ezt a mérőszámot tekintettük a csoporttal szembeni előítéletesség mérőszámának.

Eredmények

Az eredményeket négy fő elemzési részre osztottuk, az első részben a motiváció és társas orientáció kapcsolatának összefüggéseit vizsgáltuk meg a demográfia mutatókkal, a másodikban pedig a kábítószeresekkel szembeni attitűdöket hasonlítottuk össze a kisebbségi és etnikai csoportokkal szemben mutatott attitűdökkel.

A társas orientáció

A társas orientáció tekintetében a karok közt szignifikáns különbséget a hedonista individualizmus kapcsán találtunk (1. számú táblázat). A gazdasági karon a legmagasabb a hedonista individualizmus szintje. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy azok mennek erre a karra tanulni, akiknek fontos szempont, hogy a későbbiekben jól fizető állásuk legyen, ami a kényelmet biztosítja. Érdekes, hogy bár a műszaki kar hallgatóinak is magasak a pontszámok a hedonista individualizmus tekintetében, de kevésbé magas, mint a gazdasági hallgatóké. A korábban említett ez irányú vizsgálatban (Csukonyi és Münnich, 2002c) a műszaki szakos hallgatóknak kiugróan magas volt a hedonista individualizmus szintje.

1. számú táblázat A hedonista individualizmus karok közti különbségei (a variancia – analízis eredményei)

	Kar	N	Átlag	F	Szign.
Hedonista individualizmus	BTK	32	5,63	2,868	0,040
	TTK	32	5,42		
	Gazdasági	13	6,90		
	Műszaki	27	6,16		
	Összesen	104	5,86		

A nemek közt a kollektívizmus tekintetében volt szignifikáns az eltérés (2. számú táblázat). Ez egybe esik a korábbi vizsgálatok eredményeivel (Triandis, 1990; Csukonyi és Münnich, 2002c). A nők hagyományosan a családok és közösségek összetartói, így hajlamosabbak a hasonlóságokat keresni a különbözőség helyett, inkább szem előtt tartják a közösség érdekeit. Az évfolyamok közt a hedonista individualizmusban van eltérés.

2. számú táblázat A kollektívizmus és a nem összefüggései (a variancia – analízis eredményei)

Kollektívizmus	N	Átlag	F	Szign.
férfi	39	6,25	8,429	0,005
nő	66	7,07		
Összesen	105	6,77		

A legmagasabb hedonista individualizmus szintje az első évfolyamra járó hallgatóknak van.

3. számú táblázat Az évfolyamok különbségei a hedonista individualizmus tekintetében (a variancia – analízis eredményei)

Hedonista individualizmus	N	Átlag	F	Szign.
Évfolyam				
1	36	6,44	2,623	0,039
2	19	5,68		
3	18	6,12		
4	20	5,15		
5	11	5,15		
Összesen	104	5,86		

Ez talán annak köszönhető, hogy az első éves hallgatók még fiatalabbak és a kényelemről való lemondás bizonyos szintű érettséget követel meg.

A társas motivációk

A motivációk közül a kötődési és az általános teljesítménymotivációban különböznek a karok hallgatói (4. számú táblázat). Feltűnően magas a kötődési motiváció a gazdasági karnál a korábbi vizsgálatokhoz képest.

4. számú táblázat A kötődési motiváció és az általános teljesítménymotiváció különbségei a karok között. (a variancia – analízis eredményei)

	Kar	N	Átlag	F	Szign.
Kötődési motiváció	BTK	33	5,63	3,624	0,016
	TTK	32	5,52		
	Gazdasági	13	7,17		
	Műszaki	27	5,83		
	Összesen	105	5,84		
Általános teljesítménymotiváció	BTK	32	7,15	3,420	0,020
	TTK	32	6,32		
	Gazdasági	13	7,26		
	Műszaki	27	6,27		
	Összesen	104	6,68		

A motivációs eredményeket tekintve az elkerülő és a célra irányuló teljesítménymotivációban van különbség a nemek közt (5. számú táblázat).

5. számú táblázat A nem és az elkerülő illetve a célra irányuló teljesítménymotiváció

	Nem	N	Átlag	F	Szign.
Elkerülő teljesítménymotiváció	férfi	38	6,39	4,150	0,044
	nő	64	6,99		
	Összesen	102	6,76		
Célra irányuló teljesítménymotiváció	férfi	39	6,74	7,116	0,009
	nő	65	7,60		
	Összesen	104	7,28		

Ez az eredmény is egybehangzik a korábbi vizsgálatokkal (Csukonyi és Münnich, 2002a), ahol szintén úgy találták, hogy a nőknek magasabb mind az elkerülő, mind a célra irányuló teljesítménymotivációja. A nők inkább törekednek arra, hogy akadályokat küzdjenek le, illetve, hogy elkerüljék a kudarcot.

A kábítószer használatával kapcsolatos eredmények

A diákok 33,3% (35fő) már kipróbálta a kábítószer, 38,1% (40fő) úgy véli, sohasem fogja kipróbálni, 24,8% (26fő) nem tartja valószínűnek, hogy kipróbálja, 3,8% (4fő) pedig valószínűsíti, hogy kipróbálja. Tendenciaszerű összefüggést találtunk a nem és a kipróbálás közt. A férfiak inkább kipróbálják a kábítószer, mint a nők (5. számú táblázat). Valószínű, hogy ennek az az oka hogy a nők valószínűleg evolúciós okokból (ők szülik a gyermekeket, amihez egészséges test kell) illetve a kialakult társadalmi és kulturális elvárások miatt jobban vigyáznak az egészségükre, kevésbé károsítják magukat. Ez utóbbi szociokulturális hatás azonban az utóbbi időben csökkenőben van, mivel a női egyenjogúsággal az is együtt jár, hogy a nőknek joguk lett arra, hogy károsítsák magukat, (például míg régebben egy nő nem dohányozhatott nyilvánosan, ma már ez teljesen elfogadott).

6.számú táblázat A nem és a kipróbálás összefüggése

nem	Próbálta-e a drogot?		Összesen
	Már kipróbálta	Még nem próbálta	
férfi	17 45,9%	20 54,1%	37 100,0%
nő	18 27,3%	48 72,7%	66 100,0%
Összesen	35 34,0%	68 66,0%	103 100,0%

Chi-négyzet értéke =3,685, df = 1, p < 0,045

A karok közt is találtunk különbséget abban, hogy kipróbálják-e az ott tanuló diákok a kábítószer (7. számú táblázat). A legmagasabb kipróbálási arány a gazdasági karon mutatkozott, a legalacsonyabb a természettudományos karon. Hasonló volt a helyzet a hedonista individualizmusnál, ahol a gazdasági kar diákjai voltak a leginkább hedonista individualisták, míg a természettudományokat tanulók a legkevésbé. Ebből arra következtethetünk, hogy az élvezetek maximalizálása az, ami a droghoz nyúlást motiválja.

7.számú táblázat A kar és a kipróbálás összefüggése

Kar	Már kipróbálta	Még nem próbálta	Összesen
BTK	14 42,4%	19 57,6%	33 100,0%
TTK	5 15,6%	27 84,4%	32 100,0%
Gazdasági	7 53,8%	6 46,2%	13 100,0%
Műszaki	9 33,3%	18 66,7%	27 100,0%
Összesen	35 33,3%	70 66,7%	105 100,0%

Chi-négyzet értéke =8,204, df = 3, p ≤ 0,042

Társas orientáció, motiváció és kipróbálás

A társas orientáció, mint személyiségjegyek tekintetében a kapott adatok azt mutatják, hogy azok a diákok, akik kipróbálják a drogot, azok kevésbé kollektivisták. (8. számú táblázat) Miután ezt az együtt járást találtuk regressziós eljárással azt is ellenőriztük, hogy a kollektívizmus befolyásolja-e a drogkipróbálását ($\beta = 0,295$; szign. < 0,039).

8. számú táblázat A drog kipróbálása és a kollektívizmus (a variancia-analízis eredmények)

A válaszoló próbálta-e a drogot?	Kollektívizmus			
	N	Átlag	F	Szign.
Már kipróbálta	35	6,35	4,337	,040
Még nem próbálta	70	6,97		
Összesen	105	6,77		

A kollektívizmusból eltérnek azok a hallgatók, akik nem próbálták ki a kábítószerrel a már kipróbálótól. Ennek oka lehet, hogy a csoportok - amelyek fontosak az egyén számára - normái visszatartó erőt gyakorolhatnak a személyekre, illetve a csoporthoz való tartozás és a csoporttagokhoz való kötődés érzelmi biztonságot nyújthat a személynek, csökkentve ezzel a kábítószerhez fordulás kockázatát.

A társas motiváció

A motivációk közül a célra irányuló teljesítménymotiváció tekintetében különbözött a kipróbáló és a nem kipróbáló csoport (9. számú táblázat). Az elemzés során itt is elvégeztünk egy lineáris regresszió vizsgálatot, ami azt mutatta, hogy a célra irányuló teljesítménymotiváció az, ami befolyásolja, hogy a diákok kipróbálják-e a kábítószerrel ($\beta = 0,272$; szign. $< 0,038$). Valószínű, hogy akinek magasabb a célra irányuló teljesítménymotivációja, az jobban vágyik a sikerre, kevésbé szorong a kudarctól, az ilyen ember feltehetőleg egészséges önbizalommal és önértékeléssel rendelkezik és minden bizonnyal ez védi meg attól, hogy a kábítószerhez nyúljon.

9. számú táblázat A célra irányuló teljesítmény motiváció összefüggése a drogok kipróbálásával

Kipróbálta-e a drogot?	N	Átlag	F	Szign.
Már kipróbálta	35	6,80	4,569	0,035
Még nem próbálta ki	69	7,52		
Összesen	104	7,28		

A kábítószeresekkel szembeni attitűdök

A kábítószer fogyasztók elfogadását mérő állításokra adott válaszoknál egyértelmű az összefüggés a saját viselkedéssel. Azok, akik kipróbálták már a kábítószerrel inkább elfogadják mind a kipróbáló, mind a használó személyeket, az eredmények szinte minden kapcsolatra vonatkozóan szignifikánsak (10. számú táblázat).

A 10. számú táblázatban jól látható, hogy minden kapcsolatban jobban elfogadják (a kisebb szám jelenti a nagyobb elfogadást) azok a diákok, a kábítószerrel kipróbálókat és használókat, akik maguk is kipróbálták a kábítószerrel. A társas kapcsolatok közül az egy egyetemre járásnál nem szignifikáns ez az összefüggés. Ez a nagyobb társadalmi távolságnak tulajdonítható, hiszen nagyobb szociális távolság esetén bárkit könnyebben elfogadjuk, mint amikor intim közelségről van szó. Ezen kívül, a rendszeres használók esetén a szomszédi kapcsolat az, ahol a tendenciózus és szignifikáns kapcsolat határán van a különbség a két csoport között, ez szintén a társadalmi távolsággal magyarázható, mivel a szomszédi viszony rögtön az egyetemi társ után a legnagyobb szociális távolsággal járó kapcsolat. A legerősebbek eltérések, mind a kipróbáló, mind a használó esetében a baráti és szerelmi kapcsolatokról van szó, ami megint csak az intim közelség befolyásoló szerepét mutatja, mivel itt nagyobb a személyes involváltság. Megjelenik az a tendencia, hogy könnyebben elfogadják a viselkedést az, aki maga is hasonlóan viselkedik. Akik kipróbálják a drogot, azoknak a droghasználó viselkedésre nézve olyan attitűdjeik és normáik vannak, amik ezt a viselkedést támogatják, így ezt másoknál is inkább elfogadják. Azoknál a diákoknál, akik a kábítószerrel még nem próbálták ki jellemzőbbek a viselkedést elítélő normák és attitűdök.

10. számú. táblázat A kipróbálás és a kipróbáló elfogadására irányuló attitűd kapcsolata az egyes társas kapcsolatokban

A társas kapcsolatok	Elfogadása irányuló attitűd A válaszoló próbálta-e a drogot?	Kipróbáló és				Használó esetén			
		N	Átlag	Szign.	F	N	Átlag	Szign.	F
Barátság	Már kipróbálta	35	2,85			35	5,65		
	Még nem próbálta	70	4,90	0,000	14,115	70	7,64	0,000	19,663
	Összesen	105	4,21			105	6,98		
Tanár –diák viszony	Már kipróbálta	35	3,65			35	7,22		
	Még nem próbálta	70	5,58	0,002	10,034	70	8,10	0,030	4,848
	Összesen	105	4,94			105	7,80		
Munkatársi kapcsolat	Már kipróbálta	35	3,20			35	6,60		
	Még nem próbálta	70	4,84	0,003	9,527	70	7,67	0,014	6,301
	Összesen	105	4,29			105	7,31		
Szerelem	Már kipróbálta	35	3,02			35	7,31		
	Még nem próbálta	70	6,21	0,000	33,106	70	8,62	0,000	18,542
	Összesen	105	5,15			105	8,19		
Szomszédi kapcsolat	Már kipróbálta	35	2,68			35	5,97		
	Még nem próbálta	70	4,18	0,004	8,664	70	6,92	0,051	3,893
	Összesen	105	3,68			105	6,60		
Azonos egyetemre járás	Már kipróbálta	35	2,28			35	4,40		
	Még nem próbálta	70	3,01	0,124	2,406	69	5,30	0,111	2,579
	Összesen	105	2,77			104	5,00		

Az attitűd bejósolása a kábítószerfüggőnek tulajdonított személyiség tulajdonságok alapján

A „Big Five” tulajdonságok közül a megbízhatatlanság-megbízhatóság dimenzió és az együttműködés szintje, azok a személyiség tulajdonságok, amelyeket a kábítószerfüggőnek tulajdonításkor befolyásolják, hogy mennyire fogadják el őket (11. számú táblázat).

11. számú táblázat Mely tulajdonságok tulajdonítása befolyásolja a kábítószer használóval szembeni attitűd alakulását

A kábítószer használónak tulajdonított „Big Five” faktorok alakulása	β	Szign.
Megbízhatatlanság	-0,522	0,000
Együttműködés	0,762	0,000
Megbízhatóság	0,445	0,001

Úgy tűnik, hogy a kábítószerfüggő megítélése, a megbízhatóság-megbízhatatlanság dimenzióhoz kötött, az erről alkotott véleményt befolyásolja, hogy a hallgató kipróbálta-e a drogot. Valószínű, hogy ez a két dimenzió (megbízhatóság vagy megbízhatatlanság és együttműködés vagy antiszociális magatartás) központi helyet foglal el abban a vélekedésben, ami a kábítószer fogyasztókkal szembeni attitűdhez társul.

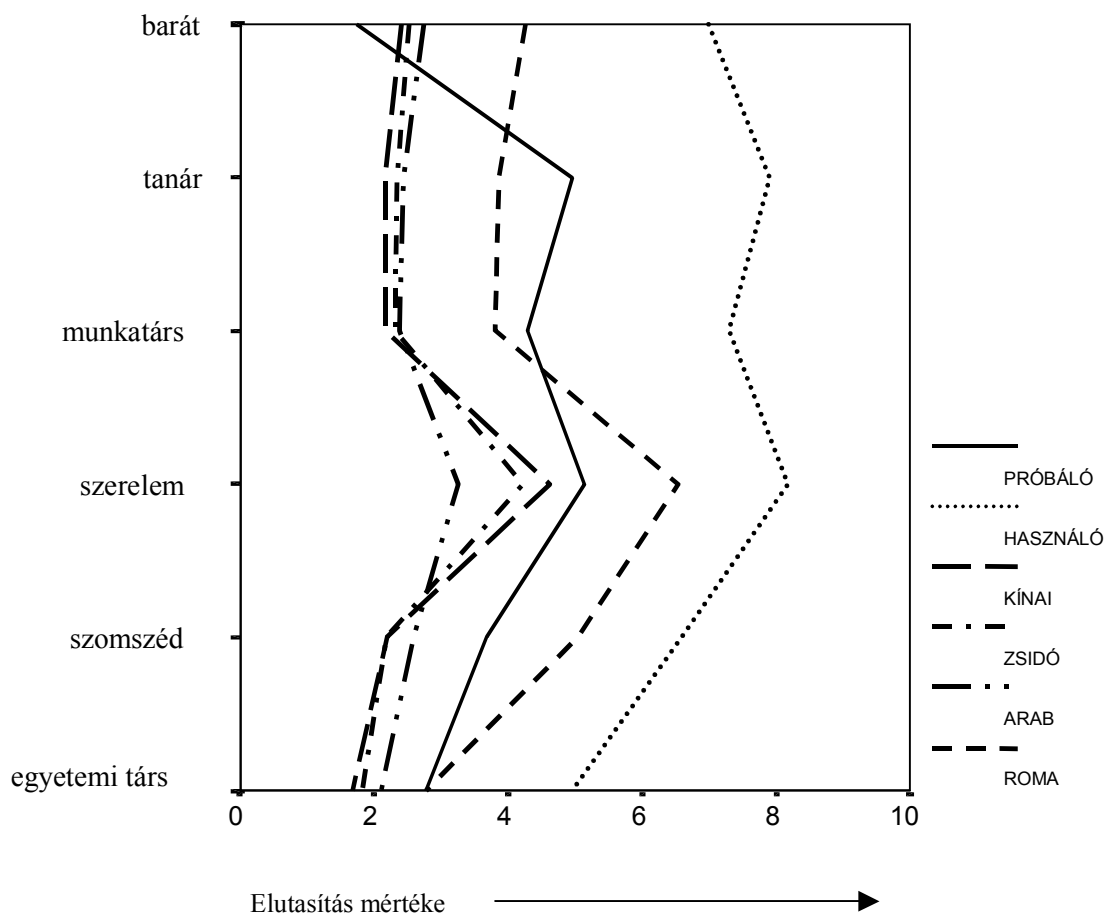
Társas orientáció és a kábítószeresekkel szembeni attitűd alakulása

A társas orientációs mutatók tekintetében a hedonista individualizmus van szignifikáns kapcsolatban a kábítószer használókkal szembeni attitűddel. Még hozzá úgy, hogy minél inkább hedonista individualista a válaszoló, annál kevésbé fogadja el a kábítószerrel élőt ($\beta = 0,409$; szign. $< 0,001$). Az összefüggés magyarázata valószínűleg az, hogy a hedonista individualisták igyekeznek elkerülni a kényelmetlenség kockázatát. A kábítószeresekről alkotott általános kép alapján aki elfogadja a kábítószerest kockáztathatja, hogy gondot vagy kényelmetlenséget okoz önmagának a kábítószerrel való foglalkozás során. Ez pedig éppen az, amit a hedonista individualisták igyekeznek elkerülni.

Az előítélet mintázata

A különböző csoportok (etnikai és kábítószeres) elfogadása alapján egy ábrát hoztunk létre (1. számú ábra), aminek segítségével nyomon követhetjük, hogyan alakul az elfogadás, illetve elutasítás a kábítószer kipróbálók, a kábítószer használók, a kínaiakkal, a zsidókkal, a romákkal illetve az arabokkal szemben. Egyértelműen látszik az ábrán, hogy a rendszeres drogfogyasztó az, akit leginkább elutasítanak (a kisebb átlag jelenti, hogy elfogadhatóbb a csoporttal szemben). A középső részen helyezkedik el a romák és a drogot kipróbálók csoportja.

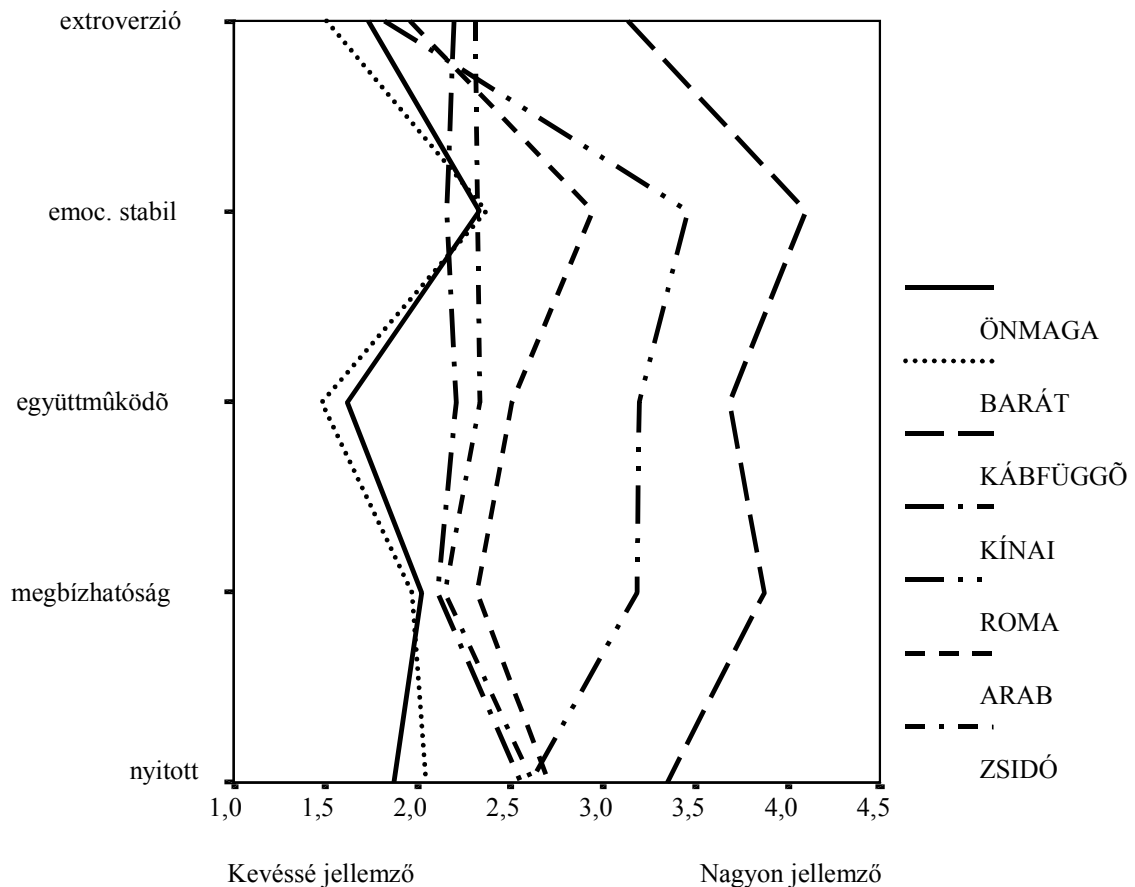
1. számú ábra Csoportok elfogadása a különböző társas kapcsolatokban

A baráti és a szerelemi kapcsolatban, ami a két legintimebb helyzetnek mondható, jobban elfogadják egy olyan személyt, aki kipróbálta már a kábítószerrel, mint egy romát. A kevésbé intim tanár-diák és munkatársi viszonyban a romákat fogadják el jobban a kábítószeresekhez

képest. A kínaiakat, zsidókat, és arabokat körülbelül hasonlóan fogadják el az egyes kapcsolatokban, kivétel ez alól a szerelem, ahol az arabokat fogadják el a leginkább a három csoport közül. A szerelem egyébként is speciális helyet foglal el a kapcsolatok közt, mivel minden csoportnál megfigyelhető, hogy ebben a kapcsolatban a legkritikusabbak és legérintettebbnek tűnnek a válaszadók, ami minden bizonnyal a szoros kapcsolatnak, az intim közelségnek köszönhető.

2. számú ábra A csoportokról alkotott sztereotípiák összehasonlítása a „Big Five” személyiség elmélet pozitív faktorai szerint

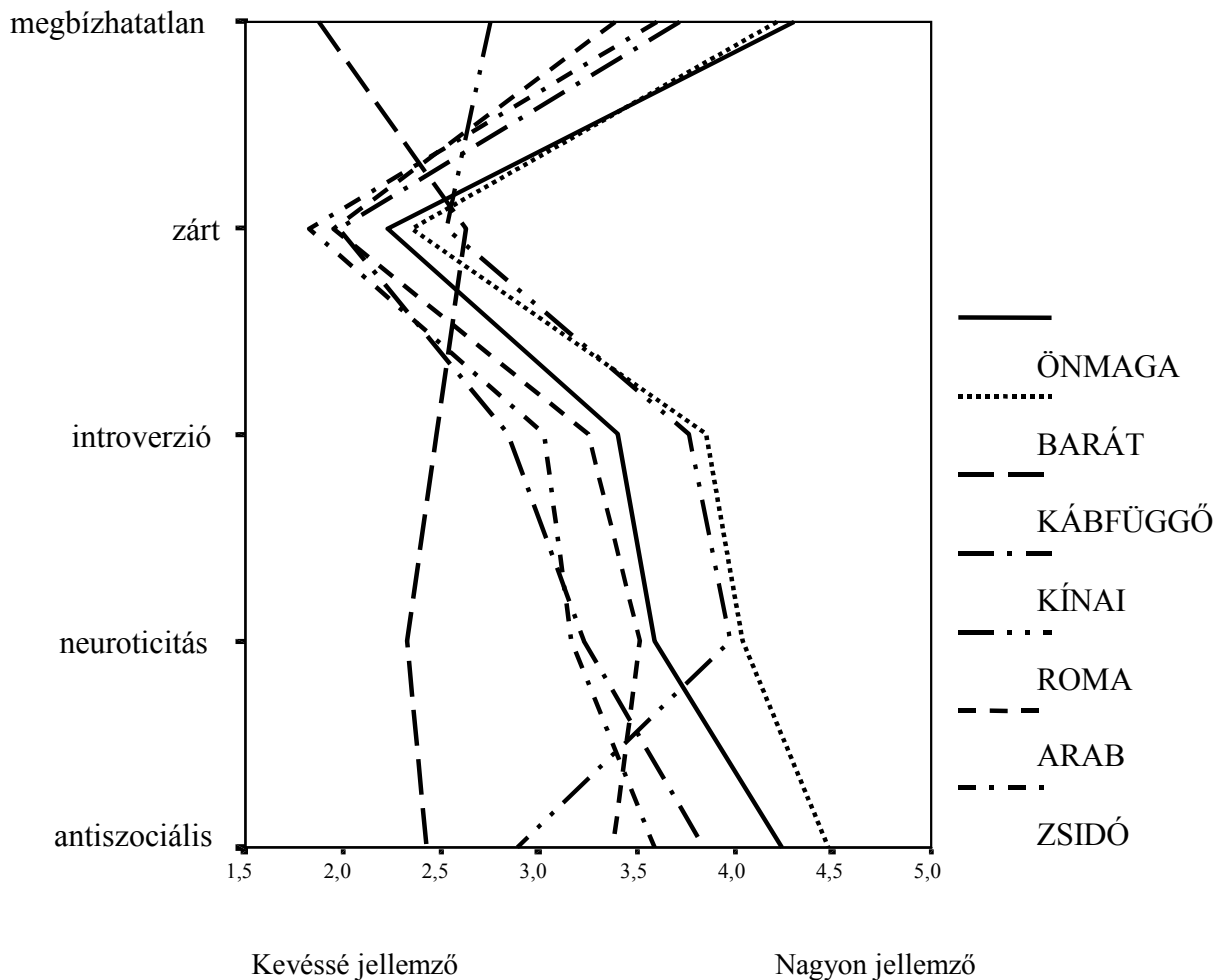
A legfeltűnőbb a 2. számú ábra eredményei között, hogy a személyek saját magukról alkotott jellemzésük és a barátjukról alkotott jellemzés mennyire párhuzamos egymással. Ez nem is meglepő eredmény, hiszen logikus, hogy a barát az, aki leginkább közel érez magához. Viszont a kábítószerfüggő az, akit legtávolabbinak lát önmagától a személytől minden tekintetben. Valószínűleg a baráti viszony kooperatív jellegéből következik, hogy a barátot kissé együttműködőbbnek (a kisebb átlag jelenti, azt, hogy jellemzőbb a tulajdonság) látják saját maguknál.

Érdekes még, hogy emocionális stabilitás tekintetében a kínaiakat stabilabbnak látják mindenkinél, ez valószínűleg annak a képnek köszönhető, ami a keleti kultúrákban élő emberekről a nyugati kultúrában felnövekvők fejében él. A keleti kultúrákban az érzelemnyilvánítások sokkal kevésbé megengedettek, így a válaszolók valószínűleg ezért higgadtabbnak látják a kínaiakat.

Az ötfaktoros személyiségelmélet tulajdonságainak másik, negatív pólusain (3. számú ábra) sokkal összetettebb a kép. Itt már a kábítószerfüggőről alkotott képet mutató vonal

kereszteződik a többivel, illetve a hallgatók önmagukról és a barátjukról alkotott képe sem annyira hasonló, mint a másik pólus esetén. A kábítószerfüggőt mindenkinél kevésbé tartják zártnak, ami talán annak tudható be, hogy a kérdőívben ezt a dimenziót a „ragaszkodik a szokásaihoz” tulajdonság képviselte, aminek kapcsán talán a válaszolók inkább a hagyományok tiszteletére asszociáltak és nem a rugalmatlanságra és zártságra. Erre utal az is, hogy a legzártabbnak a zsidókat, majd utánuk a kínaiakat ítélték, akik köztudottan hagyománytisztelők. A romák megítélésében a megbízhatatlanság és az antiszociális magatartás kapcsán tértek el a többiektől, közelítve a kábítószerfüggőkhöz.

3. számú ábra A csoportokról alkotott sztereotípiák összehasonlítása a „Big Five” személyiség elmélet negatív faktorai szerint

Összegzés

A társas személyiségjegyek tekintetében, mind a társas orientációnál, mind a társas motivációnál találtunk szignifikáns összefüggéseket a demográfiai mutatókkal. A különböző karokra járó diákok között eltérés mutatkozott a hedonista individualizmus, a kötődési motiváció és az általános teljesítménymotiváció tekintetében. A nemek közt a kollektívizmusban illetve az elkerülő és a célra irányuló motiváció szintjében van eltérés. A különböző évfolyamokra járók a hedonista individualizmusuk szintjében térnek el egymástól.

Eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a drog kipróbálásával számos tényező áll kapcsolatban. Ezek alapján a tipikus kábítószer kipróbáló egyetemista leírására is vállalkozhatunk (amely törekvés nem jelenti azt, hogy minden kábítószer már kipróbált diák ilyen tulajdonságok mentén jellemezhető, hanem csak hajlamosító tényezőkről van szó, nagyobb valószínűséggel találunk körükben kábítószer-használót). Nagyobb valószínűséggel fordulnak elő kábítószer használók a férfiak, a gazdasági karra járók között. Továbbá a kipróbálók kevésbé kollektivisták, mint azok a társaik akik nem próbálták ki a drogot. Kevésbé kötődnek a csoportokhoz, egyéni céljaik fontosabbak a csoportcéloknál, alacsonyabb célra irányuló teljesítménymotivációval rendelkeznek, mint a drogot ki nem próbáló társaik. Emellett jobban elfogadják azokat a személyeket, akik kipróbálják vagy rendszeresen használják a drogot, kevésbé látják megbízhatatlannak, illetve emocionálisan stabilabbnak látják a kábítószerfüggőt. Saját magukat antiszociálisabbnak tartják a kipróbálók, mint azok a hallgatók, akik nem próbálják ki a drogokat.

A kábítószer használók elfogadását befolyásolja, hogy mennyire látják őket megbízhatónak vagy megbízhatatlannak illetve együttműködőnek. A hallgatók társas személyiség jegyei közül a hedonista individualizmus az, ami meghatározza, hogy mennyire fogadja el a kábítószer használókat.

Az előítéletekre vonatkozóan a következő hipotézisünk a következő volt:

1. A társas személyiségjellemzők hatnak a kábítószer-használó, illetve az etnikai és kisebbségi csoportok elfogadására vagy elutasítására.

Ezek a tényezők valóban megjelentek a kábítószer használók elfogadását a diák hedonista individualizmusa, a zsidók és arabok elfogadását a hallgató általános teljesítménymotivációs szintje befolyásolta inkább.

2. A kábítószer használókkal, illetve kipróbálókkal szembeni előítélet különbözik az etnikai és kisebbségi csoportokkal szembeni előítélettől a következőkben:

a. Különböző társas személyiségjellemzők hatnak ezen csoportok megítélésében.

b. Eltérő mintázatú az etnikai, illetve kisebbségi és a kábítószer-használókkal szembeni elfogadás a különböző interperszonális kapcsolatokban.

c. A megítélők különböző tulajdonságokat kapcsolnak össze az egyes csoportokkal.

d. Más tulajdonságok tulajdonítása határozza meg, hogy mennyire fogadják el a kábítószerfüggőket, és az etnikai, illetve kisebbségi csoportok tagjait.

A hipotézis lényege tehát a kétféle előítélet különbözősége, amit négy alpontban vizsgáltunk. A személyiségjellemzők kapcsán a várakozásainknak megfelelően a kábítószer használóknál a hedonista individualizmus, míg az arabok és zsidók esetében az általános teljesítménymotiváció hatott az elfogadásra. A más mintázatra vonatkozó hipotézis kapcsán a 1. számú ábra és annak elemzése az, amit meg kell vizsgálnunk. A kipróbáló és a használó elfogadását mutató vonalak kis eltéréssel párhuzamosak de eltérnek a többi csoporttól, amik egymással szintén közel párhuzamosak. A mintázatbeli fő eltérésük, hogy, míg az etnikai és kisebbségi csoportoknál a szerelmi kapcsolatnál van elmozdulás a kisebb elfogadás felé, a kábítószer kipróbáló és használó esetén elmozdulás van ebbe az irányba a tanár-diák kapcsolat esetén is.

A nekik tulajdonított tulajdonságok kapcsán a 2. számú és 3. számú ábrán világosan látszik, hogy a kábítószerfüggő megítélése nem hasonlít a többi csoport megítélésére. Abban, hogy milyen tulajdonságok tulajdonítása határozza meg azt, hogy elfogadják-e a csoportot a nagyon hasonló eredményeket kaptunk (12. számú táblázat). A romáknál és kínaiaknál meghatározó tulajdonságok éppen ugyanazok, mint a kábítószerfüggők esetében, a zsidóknál és az araboknál pedig megjelenik az együttműködés ellenpólusa, az antiszociális magatartás.

12. számú táblázat Mely tulajdonított tulajdonságok határozzák meg a csoportokkal szembeni előítéletet

Kábítószerfüggő	Zsidók	Arabok	Romák	Kínaiak
Megbízhatóság			Megbízhatóság	Megbízhatóság
Együttműködő	Antiszociális viselkedés	Antiszociális viselkedés	Együttműködés	

Világosan látszik, hogy a megbízhatóság-megbízhatatlanság, illetve az együttműködés-antiszociális magatartás meghatározó a kábítószerrel szembeni előítéletek szempontjából.